

GLOBALASHUV SHAROITIDA EKOLOGIK ONGNING TRANSFORMATSIYASI VA JAMIYATDAGI ROLI

*Safarov Akbar Isakulovich, Samarqand davlat arxitektura-qurilish
universiteti dotsenti*

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ И ЕГО РОЛЬ В ОБЩЕСТВЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

*Сафаров Акбар Исакулович, доцент Самаркандского
государственного архитектурно-строительного
университета*

<https://orcid.org/0009-0004-9158-5181>

e-mail:

safarov_akbar@mail.ru

TRANSFORMATION OF ECOLOGICAL AWARENESS AND ITS ROLE IN SOCIETY IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

*Safarov Akbar Isakulovich, Associate Professor, Samarkand State
University of Architecture and Civil Engineering*

Annotasiya: Maqolada “Ekologik ong” tushunchasi turli ilmiy va falsafiy nuqtayi nazarlardan tahlil qilingan. Unga ko‘ra, ekologik ong – bu insonning atrof-muhitga bo‘lgan munosabatini anglash, baholash va unga ta’sir ko‘rsatishdagi ichki qobiliyatidir. Tushuncha ichida, ekologik ongning shakllanishiga ta’sir qiluvchi turli yondashuvlar va uni rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan omillar ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada jamiyatning ekologik ongini shakllantirishning asosiy maqsad va vazifalari, uning ijtimoiy-psixologik jihatlari, jamiyat a’zolarining ongini o‘zgartirish uchun kerakli shart-sharoitlar batafsil tahlil qilingan. Ekologik ongni shakllantirishda ijtimoiy va psixologik omillar, ularning har biri uchun muhim sharoitlar, shuningdek, bu jarayonning jamiyatdagi umumiy taraqqiyotga bo‘lgan ta’siri yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ekologik ong, ekologik ong funksiyalari, globallashuvjarayonlari, “inson – tabiat – jamiyat” tizimi, antropotsentrik, biosentrik, ekosentrik.

Abstract: The article analyzes the concept of “Ecological consciousness” from various scientific and philosophical points of view. According to it, ecological consciousness is the internal ability of a person to understand, evaluate and influence his attitude to the environment. Within the concept, various approaches affecting the formation of ecological consciousness and the factors necessary for its development are considered. The article also analyzes in detail the main goals and objectives of the formation of ecological consciousness of society, its socio-psychological aspects, the necessary conditions for changing the consciousness of members of society. The social and psychological factors in the formation of ecological consciousness, the important conditions for each of them, as well as the impact of this process on the overall development of society are highlighted.

Key words: ecological consciousness, functions of ecological consciousness, globalization processes, “man – nature – society” system, anthropocentric, biocentric, ecocentric.

Аннотация: В статье анализируется понятие “Экологическое сознание” с различных научных и философских точек зрения. По его словам, экологическое сознание — это внутренняя способность

человека понимать, оценивать и влиять на свое отношение к окружающей среде. В концепции рассматриваются различные подходы, влияющие на формирование экологического сознания и факторы, необходимые для его развития. В статье также дается подробный анализ основных целей и задач формирования экологического сознания общества, его социально-психологических аспектов, необходимых условий изменения сознания членов общества. Выделены социальные и психологические факторы, участвующие в формировании экологического сознания, важные условия каждого из них, а также влияние этого процесса на общее развитие общества.

Ключевые слова: экологическое сознание, функции экологического сознания, процессы глобализации, система “человек – природа – общество”, антропоцентризм, биоцентризм, экоцентризм.

KIRISH. Bugungi kunda globallashuv jarayoni jamiyat hayotining deyarli barcha sohalariga ta'sir ko'rsatmoqda va bu jarayon ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy hamda madaniy sohalaridagi o'zaro bog'liqliklar orqali ekologiya masalalariga ham ta'sir qilmoqda. Aholining turli mintaqalardagi faoliyati va hududiy resurslarning noto'g'ri foydalanilishi, shaharlashuvning yuqori sur'ati va sanoatlashuv tufayli yuzaga kelgan ekologik muammolar global ekologik inqirozga olib keldi. Bu holat jamiyatning ekologik ongi va uning falsafiy qarashlarini qayta ko'rib chiqish zaruratini tug'diradi. Globallashuv sababli turli davlatlar o'rtasidagi madaniy va iqtisodiy o'zaro bog'liqlik, axborot almashinuvining tezkorligi va transmilliy hamkorlik ekologik ongga oid tushunchalarni keng targ'ib qilish imkonini yaratdi. Biroq, ekologik ongning transformatsiyasida mavjud ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, ma'lum bir jamiyatdagi qadriyatlar, inson va tabiat o'rtasidagi an'anaviy munosabatlar hamda ommaviy axborot vositalari orqali yuritilayotgan tashviqotningo'rni katta ta'sirga ega.

Ma'lumki, ong materiyaning eng oliy shakli – borliqni inson ongida in'ikos ettirish vositasi sifatida talqin etiladi. U voqelikni umumlashtirilgan va maqsadli aks ettirib, uni konstruktiv va ijodiy o'zgartirish, hodisalarni xayoliy modellashtirish, ularning oqibatlarini oldindan bilish, inson faoliyatini oqilona tartibga solish va o'zini o'zi boshqarishdan iborat bo'lib, inson va tabiat o'rtasidagi munosabatning evolyutsiyasi ko'rinishida ijtimoiy ong tarkibidagi zamonaviy shakl – ekologik ongnibelgilaydi.

MUHOKAMA. Ekologik ong – bu muayyan tarixiy davrda tabiatga munosabatni aks ettiruvchi ekologik nazariyalar, g'oyalar, g'oyalar orqali ekologik hayot sharoitlari, jamiyat va tabiat

o'rtasidagi munosabatlarni odamlar tomonidan takror ishlab chiqarishdir. Ekologik ong jamiyat hayotida quyidagi xususiyatlar orqali muhim rol o'ynaydi:

- tartibga solish – jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni oqilona boshqarishning ma'lum oqilona mexanizmlari mavjudligini ta'minlash;

- kognitiv – ijtimoiy-tabiiy munosabatlarning dolzarb mohiyatini, global ekologik inqiroz sabablarini aniqlash va uni inson va tabiatning omon qolishi manfaatlaridan kelib chiqib hal qilish yo'llarini topish;

- “inson – tabiat – jamiyat” tizimining rivojlanish qonuniyatlarini, tabiatni oqilona o'zgartiruvchi faoliyat normalarini bilishga asoslangan ishlab chiqish;

- bashorat qilish – iqtisodiy faoliyatning yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarini oldindan ko'rish va ularni minimallashtirish yoki ulardan butunlay qochish vositalarini izlash;

- tarbiyaviy – insonning ham, butun jamiyatning ham ekologik madaniyati, ekologik javobgarligi va ekologik xulq-atvorini shakllantirish uchun asos yaratish [1].

Ekologik ong jamiyatni tabiat bilan uyg'un va barqaror yashash tamoyillariga yo'naltirishga qaratilgan. Bu yondashuv insonning tabiatga faqat manfaatdor obyekt sifatida emas, balki umumiy makon sifatida qarash va uni asrash mas'uliyatini anglashni taqozo qiladi. Bugungi kunda ekologik ongning ahamiyati faqat tabiiy resurslardan oqilona foydalanish bilan chegaralanib qolmay, balki tabiat va inson o'rtasidagi uyg'un munosabatlarni qayta shakllantirish, mas'uliyatni oshirish va jamiyat ongini yuqori bosqichga olib chiqishni ham o'z ichiga oladi. Globallashuv sharoitida ekologik

ongning transformatsiyasi nafaqat ekologik muammolarning ildizini anglash, balki jamiyatning ekologik madaniyatini shakllantirishda ham asosiy omillardan biridir[2].

Ekologik ong inson tajribasida mustahkamlangan va individual ravishda egallanadigan dinamik ijtimoiy-madaniy xususiyat bilan tavsiflanadi. U atrof- muhitni aks ettiradi va jarayonda o'zgarishi mumkin. Shaxslarning o'zaro ta'siri inson va tabiat o'rtasidagi o'zaro ta'sirda sezilarli o'zgarishlar uchun zaruriy shartdir. Jamiyatning zamonaviy rivojlanishi uchun eng muhim funksiya – bu ekologik ongning prognostik funksiyasi, bu insonning “inson – tabiat – jamiyat” tizimidagi bog'liqliklarni chuqur anglashining bashoratli ko'rsatkichidir[3].

Atrof-muhit mezoniga ko'ra, ekologik ongning ikkita shaklini ajratish mumkin: ma'lum bir jamiyat yoki katta ijtimoiy guruhga xos bo'lgan “jamiyat – tabiat” tizimidagi munosabatlarning o'ziga xos xususiyatlari haqidagi g'oyalarni aks ettiruvchi individual (shaxsning ekologik ongi) va ommaviy.

Insoniyat o'zining tabiat bilan munosabatlarini rivojlantirish yo'lida uzoq yo'lni bosib o'tdi va har bir bosqichda ushbu bosqichga xos bo'lgan o'ziga xos ekologik ong shakllandi. “Inson – tabiat” tizimi evolyusiyasida ekologik ongning quyidagi turlarini ajratish mumkin: sinkretik (arxaik), inson va tabiiy dunyo o'rtasida qarama-qarshilik yo'qligini ko'rsatuvchi; antropotsentrik, bunda inson engoliy qadriyat hisoblanuvchi; tabiatga asoslangan (yoki biotsentrik), ya'ni tabiat eng yuqori qadriyatga ega va insoniyat unga bo'ysunishini taqozo qiluvchi hamda ekotsentrik – tabiiy muhitning barcha elementlarining tengligini tan oluvchi[4].

Hozirgi vaqtda keskin iqtisodiy raqobat sharoitida nafaqat quruqlik, dengizga chiqish, balki strategik resurslar zahiralari, ijtimoiy yoki texnik jihatdan rivojlangan koinot, geosiyosiy rejalar yoki ekologik xavf zonalarini to'g'risidagi ma'lumotlar ham yetishmayapti. Bundan tashqari, ijtimoiy-ekologik ziddiyat jamoatchilik fikri va ommaviy axborot vositalari yetakchilari tomonidan sun'iy ravishda tuzilishi mumkin.

NATIJALAR. Ijtimoiy-tabiiy munosabatlar rivojlanishining hozirgi bosqichida ijtimoiy ongda funksional va tarkibiy o'zgarishlar ro'y bermoqdaki, bunga global ekologik vaziyat sezilarli ta'sir

ko'rsatmoqda. Bir tomondan, ijtimoiy ongning ekologiyalashuvi sodir bo'ladi, uning yangi holati paydo bo'ladi va rivojlanadi, bu ijtimoiy-ekologik masalalarning ommaviy ravishda tarqalishi va ijtimoiy ahamiyatining o'sishida namoyon bo'ladi. Boshqa tomondan, ekologik ong “jamiyat – tabiat” tizimidagi munosabatlarni tartibga solishning murakkab tabiati bilan ajralib turadigan yangi, nisbatan mustaqil ijtimoiy ong shakli sifatida shakllanmoqda[5].

XULOSA. Xulosa sifatida qayd etish joizki, jamiyatning zamonaviy rivojlanishi sharoitida ekologik ongni o'zgartirish muhim vazifa bo'lib, bunda tizimdagi munosabatlar to'g'risidagi tasavvurni shakllantirishi kerak bo'lgan ekologik ta'lim (rasmiiy va norasmiiy) muhim rol o'ynaydi. Jamiyat hayotining turli sohalarida mutaxassislariga qadriyatlarini qayta baholash, iste'molchilar talablarini boshqarishni takomillashtirish, globallashtirish jarayonlari sharoitida jamiyat ehtiyojlari tarkibini ekologik ehtiyojlar va tabiiy muhit qobiliyatini majburiy hisobga olgan holda uyg'unlashtirish hamda global ekologik muammolarni tushuntirishga qaratilgan ta'lim dasturlarini joriy etish zarurati muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Fisher D., Frey N. Implementing a schoolwide literacy framework: Improving achievement in an urban elementary school //The Reading Teacher. – 2007. – T. 61. – №. 1. – C. 32-43.
2. Gee J.L. Exploring music integration: Early childhood and elementary teacher practices //International Journal of Music Education. – 2023. – C. 02557614231217793.
3. Larson J. Multiple literacies, curriculum, and instruction in early childhood and elementary school //Theory Into Practice. – 2006. – T. 45. – №. 4. – C. 319-329.
4. Buikstra J.E. et al. Twenty-first century bioarchaeology: Taking stock and moving forward //American journal of biological anthropology. – 2022. – T. 178. – C. 54-114.
5. Gambrell J. L. Effects of age and schooling on 22 ability and achievement tests. – The University of Iowa, 2013.
6. Ризаев И.И., Муминова З.О. Профессиональная подготовка личности: оздоровление и духовное воспитание

- //Система менеджмента качества в вузе: здоровье, образованность, конкурентоспособность. – 2021. – С. 264-268.
7. Marhabo A. Yangi O‘zbekiston sharoitida yoshlarni barkamol ruhda tarbiyalash va ularda badiiy ijodkorlikni shakllantirishning ahamiyati //Ustozlar uchun. 2024. – T. 57. №. 4. – С. 630-633.
8. Usmonov F.N. The Role of Scientific Ethics and Bioethics in Modern Society //Design Engineering. – 2021. – С. 8373-8379.
9. Kubayeva S. Language Games in cognitive processes: constructive-semantic approach //Conferencea. – 2023. – С. 156-159.
10. Mardonov R. Philosophical aspects of modern education //Conferencea. – 2021. – С. 15-17.
11. Ganiyev E. Stages of development and impact on social life of an informed society in Uzbekistan //Western European Journal of Historical Events and Social Science. – 2024. – T. 2. – №. 11. – С. 17-20.
12. Mavlanovna A.M. Problems of transforming a healthy worldview and creativity into a nationwide movement in society //Asian Journal Of Multidimensional Research. – 2021. – T. 10. – №. 7. – С. 32-36.
13. Ganiyev E. Stages of development and impact on social life of an informed society in Uzbekistan //Western European Journal of Historical Events and Social Science. – 2024. – T. 2. – №. 11. – С. 17-20.
14. Usmonov F.N. The role rationalization in the acceleration of life sequence //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 3. – С. 227-229.

